

Opponensi vélemény

Vókó György: Bűnelkövetők jogkorlátozása jogállamban c. doktori értekezéséről

A szerző a börtönügy professzora, és a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletének vezető szakembere. Doktori értekezésében több évtizedes elméleti és gyakorlati tapasztalatait összegezi tudományos szemlélettel és igényességgel.

Munkájának bevezetőjében módszertani nehézséget vet fel. Az állami büntető igény érvényesítését lezáró utolsó szakasz, a büntetés-végrehajtás elméleti feltárása, természeténél fogva elveszíti azt a homogenitást, ami a büntető anyagi jog dogmatikai kifejtését és az eljárásjog elméletét oly magabiztossá teszi. A két utóbbi bűnügyi tanítás a normaközpontú szemléletével biztos fundamentumokat talál, és mint minden tételes jogtudomány épít is ezekre az alapokra. A nem tételes bűnügyi tudományok, ha be akarják tölteni a társadalomvédelem és az alkotmányos demokrácia szolgálatában vállalt szerepüket, kénytelenek elszakadni a kódexek biztonságot nyújtó világától, és a jogalkalmazási folyamat feltárásával kell megbirkózniuk, amelyet a mindennapi élet spontán és amorf vonásai jellemeznek. Ennek a terepnek a megismerése még a legkifinomultabb szociológia módszerekkel is csak nagy nehézségek árán lehet sikeres. A kriminológiát példának okáért egyszerre kell kriminálszociológiaként és kriminálpszichológiaként művelni. És hogy egy másik példát is említsek, a teoretikus bűnügyi tudományok sorából a kriminalisztika akkor lehet sikeres, ha bizonyításelméletét természettudományos alapokkal ötvözi. Vókó György erről a metodikai nehézségről a következőket állapítja meg:

„A tudományos életben mind több az „interdiszciplináris” kérdés. A társadalom életében is mind több az intézmények szokott működési körén kívül eső, azaz több intézmény hatáskörének metszőpontjain, mezsgyéjén feltorlódo gond. Az ambivalens és összetett folyamatok és lehetséges következményeik a korábbiaknál is sürgetőbben vetik fel az interdiszciplináris kutatások, vizsgálatok tartásának, összehangolásának fontosságát. A bűnözés elleni küzdelem a maga komplexitásában igyekszik vizsgálni világsszerte és feltárni az okokat a kiküszöbölésük érdekében.” (Disszertáció 2. o.)

De nem csupán az interdiszciplináris megközelítés jelent kihívást, hanem az is, hogy a bűnügyi tudományoknak figyelmet kell fordítaniuk a büntető jogalkalmazás intézményeire. A normatív szemlélet ennek a követelménynek nehezen enged. Annak ellenére, hogy az eljárási kódex tárgya a bűnüldöző és igazságszolgáltatási apparátusok szervezetének, hatáskörének és illetékességének törvénybe foglalását, ezeknek az intézményeknek a szervezeti megoldásai és belső működésük után a processzuális elmélet művelői kevésbé érdeklődnek. A legutóbbi időig hasonló elzárkózás jellemezte a kriminalisztikai kutatásokat. A kriminológia oksági irányai ugyancsak óvatossá voltak az intézményi háttér tanulmányozásában, de a kontroll kriminológiája éppenséggel a bűnüldözési és igazságszolgáltatási szervezetek működését helyezte a középpontba.

A szélesebb értelemben felfogott pönológia ettől eltérő képet mutat, ugyanis abban a fenyítő intézmények rendszerének és belső működési rendjének a történetiségbe helyezett vizsgálata a kezdetektől nagy figyelmet kapott. A börtön, mint intézmény Beccariatól Benthamon át egészen Foucault-ig mindenkor központi kutatási tárgy volt, és napjainkig az is maradt. Erről a helyzetről állapítja meg a szerző: *„Ebből a szempontból is helyeselhetően mindinkább megfelelő figyelem fordul a bűn szankcionálására, a szankció végrehajtásának a bünteti felelősségre vonás folyamatában betöltött szerepére, hogy minden büntetés vagy büntetőjogi intézkedés hatékonysága nagymértékben függ a büntetés-végrehajtási szervek tevékenységének színvonalától is.”* (Disszertáció 2. o.)

Azt mondhatjuk tehát, hogy a szélesebb értelemben felfogott büntetés-végrehajtási tan a büntető tudományoknak azon ágazata, amelyik a reá ugyancsak jellemző történeti kutatások mellett a legnagyobb figyelmet a végrehajtás szervezeteire és azok működésére fordította. Az a hangsúly, amellyel Vókó György tárgyának tételes-jogi jellegét kiemeli, a büntetés-végrehajtás rendjének tudományos vizsgálatát egyértelműen a normatív diszciplinák között helyezi el. Erre alapos oka van, hiszen a végrehajtás szabályait, továbbá az elítéltek jogait és kötelességeit a jogállam végrehajtási kódexben (Bv. törvény) határozza meg. Hasonlóan nyomatékosak a nemzetközi jogi források. A jelen disszertáció fő törekvése ennek a joganyagnak a feltárása.

Ugyanakkor a tételes jogi háttér nem csupán a Bv. törvény alkotja, de legalább ilyen fontos a büntető anyagi jog által szabályozott büntetési rendszer, ami meghatározza a végrehajtás csaknem valamennyi fontos feltételét. (Elegendő, ha a végrehajtási fokozatokra és a büntetéskiszabás kötelező rendjére utalok, amelyeket ugyancsak a Btk. szabályoz.) Közvetlen kapcsolat van a büntetőeljárás intézmények és a büntetés-végrehajtás között is. Ezek szerint a pönológia olyan teóriára, amelyet – Viski László szavaival – csak a tételes jog keretei között lehet művelni. Ezek a keretek különösen fontosak akkor, amikor a tételes jog dinamikus változások korát éli. Erről a szerző a következőket fogalmazza meg:

„Rendszeressé vált és viszonylag rövid időközönként történik a Bünteti Törvénykönyv módosítása, valamint a büntetőeljárásról szóló törvényé is. Kezdetét vette egy új büntetés-végrehajtási törvény megalkotása. Ilyen időszakban nem haszontalan az elgondolkodtató kérdések felvetése sem, javaslatok a jobbá tételre, az időszerű feladatok megoldására. A gyakorlati kérdések felismerése a tudomány művelőit, a jogalkotókat és jogalkalmazókat, a jogkövetőket a szakmai kérdések legjobb megoldására ösztönzi.” (Disszertáció 2. o.)

Amint azt már az előbbiekben megállapítottam, a szerző a büntetés-végrehajtás tételes jogára tekintettel választott tárgyának normatív természetét helyezi előtérbe, de annak jogtételeken túlmutató diszciplináris igényeit mindvégig hangsúlyozza. *„Egy speciális jogterületről van szó, amely egyrészt speciális szabályok ismeretét igényli, ugyanakkor széles körű jogalkalmazást jelent, amelyhez nélkülözhetetlen több jogág alapos ismerete, újabban a nemzetközi követelményrendszer, a kriminológiai és kriminalisztikai, statisztikai és számítógép alkalmazási, pedagógiai és pszichológiai kutatások legújabb eredményeinek naprakész ismerete is.”*

A doktori munka első három fejezete jogtörténeti visszatekintés és a nemzetközi – mindenekelőtt az európai – fejlemények összefoglalása. A történeti levezetés egyik legfontosabb megállapítása a következő. „*A magyar börtönügy átfogó kiépítésére lényegében a Csemegi Kódex életbe léptetését követően került sor.*” Valóban máig érvényes tanulság, hogy a humanista értékekre épülő és a társadalom védelmét is szolgáló büntetőjog megteremtése nélkül a végrehajtási jog kiépítése sem képzelhető el jogállami módon. Amikor azonban ez mégis napirendre került, mint nálunk a XIX. század végén, akkor a büntetőjognak ezen harmadik ágazata is tudományos megalapozást kívánt. Hasonló jelentőségű az a felismerés, ami szerint a kriminológia XX. századi előre törése jelentős mértékben képes volt humanizálni a szabadságelvönással járó büntetések végrehajtását, ami, túl azon, hogy szabályozási reformokra készítette a büntetés-végrehajtást, az intézmények átalakítására is nagyobb hangsúlyt helyezett. A tárgynak ez a kiterjesztése nem volt újdonság, hiszen a börtönügy első kutatói is az intézményrendszer működésének feltárását tartották feladatuknak. A kriminológia fellépésének hatásra ez az érdeklődés megszűnt pusztán leírás lenni, és fő jellemzője a kritikai hangvétel és a változtatás követelményének megfogalmazása lett.

A szerző teret szentel a fiatalkorúak büntetőjoga kialakulásának, a pártfogói rendszernek, a közvetítői eljárások térnyerésének, a helyreállító igazságszolgáltatás eszméjének, kimutatva ezek hatását a szabadságelvönásról vallott nézetekre és a büntetés-végrehajtás rendjére. Elvezet minket a mai büntetési teóriákhoz, amelyeknek csaknem teljes spektrumát felsorakoztatja. Ami ebben érdekes, hogy még a legnaivabb és legoptimistább elképzelések is hozzájárultak a társadalomvédelmi célok eléréséhez. (Amiként arról Marc Ancel iskolájának mai értékelése bizonyosságot tesz.)

A konzervatív, szigorú hirdető irányzatok hangoztatják a büntetés megtorló lényegét, szkeptikusak az oksági kutatások mindenhatóságával szemben, kétkedéssel fogadják a legveszélyesebb bűnöző alkatok nevelhetőségét, nem hisznek a börtönök reszocializáló szerepében. Ezzel látszólag eltávolodnak a liberális felfogástól. Hogy azonban ez sokszor csak látszat, erre más összefüggésben ugyan, de maga a szerző is rámutat, amikor megállapítja a következőket: „*Vitathatók azok a nézetek, amelyek szerint, amikor a büntetőjog a megtorlást tekintette a büntetés alapvető céljának, a hatékonyság kérdése fel sem merült. Éppen e megtorlásban remélték automatikusan a cél elérését.*” (Disszertáció 174. o.) Vökönak ez a felismerése fontos a következő kiegészítéssel.

Amennyiben a büntetőjogi büntetés lényegét az erkölcsi elmarasztalásban határozzák meg (Szabó András veretes kifejezésével a szankciónak becsületfosztónak kell lennie.), akkor a klasszikus tanokat vallók maguk is a büntető felelősségre vonás humanizálásának hirdetői lesznek. A magyar alkotmánybíróságnak az alkotmányos büntetőjogról vallott felfogása ebben az ideológiai vitában mérföldkővet jelent, és jól tudjuk, hogy ez a felfogás a büntetőjog neoklasszikus értelmezésére támaszkodik. A jogsértést büntetésnek kell követnie, de a bűnt nem lehet jogsértő módon megtorolni. Csak az alkotmányos értékeket tisztelő büntető hatalom képes a büntetés erkölcsi aranyfedezetét megteremteni. És ez igaz a büntetőeljárás minden szakaszára, a felderítéstől egészen a marasztaló ítélet végrehajtásáig.

A magam részéről hiányolom, hogy ez az alkotmányjogi aspektus csak halványan van jelen a dolgozatnak a büntetési teóriákról szóló részében, és ezt nem pótolja a XXI. század fejleményeinek bemutatásánál annak hangsúlyozása sem, miszerint a hatékonyság és a törvényesség komplementer alapkövetelményekké váltak. Példaként idézem a szerzőnek a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésről kifejtett, amúgy helyes gondolatait:

„Mindazonáltal az európai büntetőjogi gondolkodás olyan fázisba jutott, amelyben a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés (TÉSZ) létjogosultsága gyakorlatilag megszűnt. Hazai vélelmek szerint is a TÉSZ megszüntetésével kapcsolatos döntésekben nem játszhatnak szerepet a társadalom esetleges kritikái, ellenérzései. Ez nem sérti a büntetőhatalom számon kérhetőségének az elvét sem, mert ez olyannyira súlyos joghátrányt jelent, hogy létjogosultságának kérdésében csakis a jogász érvelés lehet mértékadó.” (Disszertáció 152. o.)

Valójában itt arról van szó, hogy a demokratikus jogállam európai felfogásában, amelynek központi és nem korlátozható értéke az emberi méltóság, alapos okkal felmerülhet, hogy amennyiben a TÉSZ kegyetlen és szokatlan-, az emberi méltóságot sértő büntetés, akkor ezeknek a jogelveknek nem felel meg, mert az emberi jogok olyan lényeges tartalmi elemét kérdőjelezi meg, amelyet még törvény sem korlátozhat. (Ezért gondolhatták a 2012. január 1.-én hatályba lépő Alaptörvény megfogalmazói, hogy a tényleges életfogytiglan alkalmazására magában az alkotmányszövegben kell felhatalmazást adni, mert ezzel kizárhatják a nevezett büntetés alkotmánysértővé minősítését. Megjegyzem azonban, hogy amióta a strasbourgi joggyakorlat az emberi jogi egyezményrel ellentétesnek minősíthet nem csupán egyes bírósági ítéleteket, hanem az azok alapjául szolgáló nemzeti törvényeket is, azóta az ilyen törvények megváltoztatása az egyezményben részes országok törvényhozása számára kötelezettséget is jelent.¹ Természetesen ennek az utóbbi összefüggésnek a tárgyalását nem kérhetem számon a szerzőtől, minthogy az alkotmányozás érintett mozzanatai már a kézirat lezárása utáni időre tehető.)

A XXI. század teóriái is bőséges helyet kapnak az értekezésben. A jelölt rendkívüli gazdasággal és hozzáértéssel számol be az elmúlt évtized fejleményeiről. A belga modell ismertetésével nem a büntetési alternatívaként működő mediációt, hanem a szabadságvesztés végrehajtásával összekapcsolt, komplex megoldásokat méltatja. Helyesen értékeli a közrend és közbiztonság értelmezésének napjainkban terjedő megközelítését, ami az áldozatvédelem és a sértett eljárásjogi helyzetének átalakítása mellett, új formákat keres a büntetés és az áldozatnak nyújtott kárpótlás összekapcsolására. (Példaként a belga joggyakorlatból a következőket említi a disszertáció: *„A sértettekkel szembeni magatartás is fontos „tényezővé” vált. Ezt szintén belevették a feltételes szabadságra helyezésről szóló törvénybe. A... feltételes szabadlábra bocsátás egyik ellenjavaslata lehet, hogy milyen a fogva tartottnak a bűncselekmény sértettjével szembeni magatartása. Így, ha a fogva tartott nem tudja felmutatni, hogy tett lépéseket a sértett irányába, ez okot adhat arra, hogy továbbra is börtönben tartsák. Ezzel szemben a feltételes szabadságra bocsátást előkészítő bizottság a sértett irányába tett lépéseket az elítélt javára írja.”* (Disszertáció 166. o.)

¹ Lásd Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában, Magyar Hivatalos Közlöny Kiadó, Budapest, 2007, 28. o.

Ugyancsak fontosak a meghozott és az elviselt büntetés közötti markáns különbségek hangoztatása. (Disszertáció 172. o.) A szerző mondanivalóját talán azzal lehetne kiegészíteni, hogy a végrehajtás során indokolt minden olyan hatósági döntés, ami közelebb visz a büntetési célok megvalósításához, de tilos minden olyan beavatkozás, ami a törvényben meghatározott büntetőjogi büntetésen felül okoz joghátrányt, ráadásul úgy, hogy azt nem független bírói fórum hozza meg. A végrehajtás törvényességi felügyeletének erre is érzékenyen kell reagálnia. (Hasonlóan fontos lenne, hogy az előzetes fogva tartás ne válhasson előrehozott büntetéssé, és ne adjon lehetőséget a beismerés kicsikarására.)

A magyar elméleteket felsorakoztató VI. fejezet jól példázza a bűn társadalmi természetének megismerése körül kialakult iskolák hatását a büntetések végrehajtására. Ezeket az iskolákat a szerző lényegében a tett és a tettes központú szemlélet alapján két nagy csoportba sorolja, nézetem szerint igen pontosan és szellemesen, anélkül, hogy a legkülönbözőbb kriminológiai irányzatok szövevényébe bonyolódna. Rámutat viszont a következőkre: *„A büntetés-végrehajtási jog tudományának magára kell vállálnia azoknak az ellentmondásoknak a feloldását, amelyek a tett és a tettes büntetőjog; a múltba tekintés és a jövőbe tekintés körül feszülnek.”* (Disszertáció 209. o.) Ez nem könnyű feladat, miként az sem, hogy a hazai elméletnek támogatnia kell egy új büntetés-végrehajtási kódex megalkotását is. Azért, hogy ez elmaradt nem elsősorban a tudományos felkészülés a felelős. Aligha lehetséges, hogy a jogalkotáshoz kedvező feltételeket képes biztosítani a hektikusan változó kriminálpolitika, amelyik hol a represszió, hol pedig a segítő-támogató felfogás egyoldalú hirdetésével hatalmi kérdésnek tekinti a büntetés tanát, ahelyett, hogy ott a politikai konszenzusok megkötésében szerezne magának az egész társadalom számára hasznát hajtó gyakorlatot. Ennek a jogpolitikának a kritikáját a szerző is megadja, de az ő szemléletében inkább a rendszerváltáskor eluralkodott szabadosság, majd pedig a következetes szigor helyreállítása kap hangsúlyt, amiben bizonyára igaza van. Kissé erőtlennek érzem a büntetőeljárás jog kodifikációja körül kialakult helyzet értékelését, noha nem kétséges, hogy az itt támadt ellentmondásos helyzet nem segíti a büntetés-végrehajtás jogának minőségi megújulását.

Az európai jogszemléletet bemutató VII. fejezet bőséges információval szolgál az olyan fontos alapelvek, mint az individualizáció, a normalizáció, a nyitottság és az integráció (felelősségi elv) kifejtéséhez. Viszont e műben keveset olvashatunk arról, miszerint az elmúlt húsz esztendő magyar gyakorlatában milyen próbálkozások történtek ezeknek az elveknek a meghonosításáért. Ezt a hiányt a II. kötet sem pótolja, feltehetően azért, mert a dolgozat tárgya nem a börtönügy működése, hanem annak normatív rendjének tanulmányozása. Ennek ellenére a szerző maga sem csupán elvekről szól, hanem azt is hangsúlyozza, hogy azok maradéktalan érvényre juttatása magas szakmai és erkölcsi nívón álló végrehajtási testületet feltételez. Külön kitér ennek a szervezetnek a minisztériumi irányítására, megemlítve az ebben történt legutóbbi hazai változást, a belügyminisztériumi kompetencia visszaállítását, ami egy rövid időben már létezett. (Igaz, hogy erre a történelmi időszakra nem nagyon vághatunk fel.) Az európai gyakorlatot abban is példaként állítja elénk a disszertáció, hogy a legtöbb országban a büntetés-végrehajtási (bv.) jog önálló harmadik ága a büntető tételes jognak. Vókó György az említett fejezet végén a Bv. jognak a többi jogágtól történő elválasztását végzi el meggyőző alapossággal.

A VIII. fejezet a nemzetközi követelmények összefoglalása, ami számos forrás áttekintését igényeli. Ezt a jelölt maradéktalanul, ismereteim szerint a hazai szakirodalomban ilyen részletességgel, első alkalommal végzi el. A szükséges mértékben kifejtést kapnak a Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányának a büntetőjogi felelősség érvényesítésével kapcsolatos rendelkezései. A szerző külön kiemeli alkotmánybíróságunk e tárgyban elfoglalt álláspontját, miszerint *„amennyiben nem alkalmaznánk az Egyezségokmány rendelkezéseit, a jogállami elvárásokkal szemben álló joggyakorlatot kreálnánk a hazai bünteti joggyakorlatban.”* (Disszertáció 283. o.)

Természetesen a dolgozatban a legnagyobb teret az Unió joga és az Európa Tanács Alapokmánya kap, hiszen a hazai jogharmonizáció kötelező és fakultatív irányai ezekből a kútforrásokból ismerhetők meg. A szerző az Európai Emberi Jogi Egyezmény értelmezése és a strasbourgi bíróságnak a fogvatartottakkal összefüggő panaszok elbírálása során kialakított joggyakorlata ismertetésével eljut annak a következtetésnek a levonásához, miszerint markánsan jelen van a büntetés-végrehajtási nemzetközi jog, ráadásul olyan módon, hogy annak megsértése szankcionálható, betartása a csatlakozó tagországok számára kötelező. A dolgozat ennek bőséges és tanulságos példáit nyújtja a strasbourgi joggyakorlatból merítve. Különös figyelmet érdemelnek azok a fejtegetések, amelyek azt vizsgálják, hogy a büntető jog különböző ágazatai milyen mértékben fogadják be a közösségi jogot, illetve a büntető hatalom működtetésében mennyire ragaszkodnak az országok saját szuverenitásuk megőrzéséhez. A szerző az integrációról a következőket állapítja meg: *„E tendencia elsősorban a büntető anyagi jog területén bontakozik ki, mivelhogy az anyagi jogi megközelítés, vagyis „az egyforma cselekmények lényegében azonos megítélésnek és szabályozásnak megvalósítás” jóval szorosabb kapcsolatban áll az integráció gazdasági érdekeivel, mint az eljárási, illetve végrehajtási jogi harmonizáció.”* (Disszertáció 318. o.) Ezzel a véleményével nem áll egyedül. A hazai jogforrások áttekintése engem arról győz meg, hogy az integráció a büntető eljárások bizonyos területein gyorsabb (lásd a tagországok bűnügyi együttműködése, a nyomozó csoportok munkája vagy az európai elfogató parancs), ami pedig a büntetés-végrehajtást illeti, ott a nemzetközi ellenőrzés mutatkozik hatékonynak. A büntetés-végrehajtás is az a terület, amely a büntető jogalkalmazás másik két ágazatához hasonlóan nehezen ad utat a konvergenciának. Ez tükröződik a következő megállapításban: *„Az Unió tehát egyelőre nem számol azzal, hogy a közeli jövőben valamiféle egységes uniós büntetés-végrehajtási szabályozás jönne létre...”* (Disszertáció 328. o.)

A IX. fejezet az egyes országok börtönrendszereinek a bemutatásával úgyszólván az egész világról áttekintést ad. A társadalmi értékrend, a történetiségben gyökerező hagyományok, az alkotmányos demokráciák intézményeinek működése, avagy azok hiánya, a biztonság és a szabadság kultúrákban rögzült viszonya, a bűnözésről kialakított sztereotípiák, a félelem és a szorongás motiváló tényezői, és még lehetne sorolni azokat a hatásokat, amelyek egyes országok, civilizációk és földrészek börtönviszonyait befolyásolják.

A rendkívül részletes és precíz körkép arról győzheti meg az olvasót, hogy a megtorlás indulatával fűtött büntetőjog, a végrehajtás szigora, a bűnösökkel szemben időnként és helyenként középkort idéző kegyetlen bánásmód, a növekvő börtönnépesség sehol nem jár a nagyobb biztonság megteremtésével, a bűn látványos visszaszorulásával. Habár számottevő

eredményeket a korábban oly népszerű és humánus kezelési technikák sem tudtak elérni, annyi bizonyos, hogy a szelídebb kézzel büntető és a végrehajtás humanizmusára gonddal ügyelő – mindenekelőtt nyugat-európai kontinentális – országok messze nagyobb biztonságot teremtenek, mint azok a büntetési rendszerek, amelyek a szigor megszállottjai. Ezek után előttem rejtély, hogy miért fordul a hazai kriminálpolitika oly lelkesen az utóbbi megoldások felé. Amiként arra a szerző is rámutat, ez a büntetőpolitika szülőhazájában, az USA-ban sem hozta el a várt eredményeket, ellenben a börtönnépesség már-már elviselhetetlen növekedéséhez és a börtönön belüli bűnözés veszélyes terjedéséhez vezetett.

A X. fejezet az elítéltek jogi helyzetét tárgyalja. Széles teret kap ennek kapcsán a Kínzás Elleni Bizottság (CPT) tevékenysége. Itt jegyzem meg, hogy noha ez a terjedelem indokolt, de érzékelttem némi ismétlést az előző fejezetekben kifejtettekkel, amit talán egy ügyesebb szerkesztéssel el lehetne kerülni. Ugyancsak célszerű lenne a strasbourgi bírósági gyakorlat értékelését is egyetlen egységbe koncentrálni.

A XI. fejezet a büntetés-végrehajtási jogviszony alanyainak, tárgyának és tartalmának a nemzetközi közjog forrásaiból levezetett kifejtésével, mintegy az összefoglalását adja a dolgozat választott témájának, a bűnelkövetők jogkorlátozásának a jogállamban. A főbb források az Alapjogi Charta és a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyességek-mánya. Az egyes fogalmak értelmezéséhez ismételten a strasbourgi ítélkezés nyújt segítséget.

Érdemes idézni a fejezet egyik záró gondolatát:

„Összességében az e fejezetben felsorolt jogok a büntetés-végrehajtási jogviszonyban álló személyeket a rendszerezettség szerint vagy teljes mértékben, vagy korlátozottan megilletik, s a szabályozásnak megfelelően kikényszeríthetik. A felelősségre vonás hatálya alatt álló személyek jogai kötelezettséget keletkeztetnek a felelősségre vonást végrehajtó hivatalos szervek és személyek részére, mégpedig azt, hogy ezek gyakorlását kötelesek biztosítani.”
(Disszertáció 469. o.)

Az opponens számára csak az a kérdés marad, hogy miért nem találunk ezek a humanizmust árasztó és a célszerűséget jól szolgáló ideálok nálunk is rövidebb utat a megvalósuláshoz? Erre a dolgozat II. kötete ad választ.

A XII. fejezet a büntetés hatálya alatt állók jogi helyzetét a Bv. kódex rendelkezéseinek dogmatikai elemzése útján tárja fel. A fejezet nem csupán a szabadságvesztésüket töltők, de a szabadságelvonással nem járó szankció hatálya alatt állók jogi státuszának ismertetésére is kiterjed. Alaptételként olvashatjuk azt a megállapítást, miszerint a szabadságvesztés végrehajtása nem jelentheti sem az állampolgári státusz megkérdőjelezését sem az emberi méltóság csorbulását, de ugyanakkor nem jelentheti a jogerős bírósági döntés negligálását, a hatékony végrehajtás akadályozását, a szabadságelvonással járó köteleességek kikényszerítésének az elmaradását. A büntetőjogi büntetés természetéhez tartozik, hogy egyes állampolgári és emberi jogok súlyos korlátozás alá esnek.

A szerző e munkájában meggyőzően érvel a törvényes és a társadalom egésze valamint az egyes emberek számára is védelmet nyújtó büntető igazságszolgáltatás működtetése mellett.

Felveti, hogy a jogvédő szervezetek időnként erről a kiegyensúlyozott megközelítésről mintha megfeledkeznének, „magára hagyva az ügyességet”, mint olyan hatóságot, amelynek feladata az is, hogy a büntető szankciók hatékony és maradéktalan végrehajtásáról gondoskodják. Lehetséges, hogy ez nem egyoldalúság, hanem csupán az ésszerű munkamegosztás megjelenése, ahol minden szervezet a maga küldetését teljesíti.

A XIII. fejezet központi tárgya a szabadságvesztés büntetés végrehajtása során tapasztalható bánásmód vizsgálata. A szerző nem csupán a fogalommal, hanem a bánásmódot objektív és szubjektív elemeivel is megismertet. Ez a katalógus azért tanulságos, mert jól tükrözi, hogy miközben kétségtelen, hogy a zsúfoltság, a rendelkezésre álló épületek állapota, a börtönlétesítményekre és a rabellátásra fordítható pénz nagymértékben befolyásolja az elzártak helyzetét, ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy a bánásmód alakításában döntő szerepe van a büntetés-végrehajtási testület vezetésének és a végrehajtó személyzetnek, a szakmai felkészültségnek és az emberségnek, és különösen az utóbbi már nem pénzkérdés.

A disszertáció a XIV. fejezetben tág teret szentel a magyar börtönhelyzet nemzetközi monitorozásának, részletesen foglalkozik az ügyességi felügyelet erőnyeivel és hiányosságaival. A fejezet szól a büntetés-végrehajtási-bíró szerepéről. Nem kétséges, hogy a különböző modellek közül nálunk az látszik meggyökeresedni, amelyben „... a büntetés-végrehajtási bíró tulajdonképpen olyan „büntetés-végrehajtási jogalkalmazó”, akinek feladata az ítéldbíróság határozatában foglalt szankció végrehajtása jogi kereteinek meghatározása, illetve „időközi” módosítása és felülvizsgálata.” (Disszertáció 626. o.)

A szerző ugyancsak önálló kifejtésben hívja fel a figyelmet az állampolgári jogok biztosának e területen érvényesülő jogvédelmi szerepére, különösen, ami az alkotmányos visszasságok feltárását illeti. A szerző állást foglal a biztos státusz közelmúltban történt átalakításáról, hangsúlyozva, hogy az új megoldástól is jogállami értékeket erősítő hatást kell elvárni.

A XV. fejezet az európai minimum követelmények teljesülése körében vizsgálja a rendőrség általi fogva tartás helyzetét. Megállapítja, hogy a nemzetközi ellenőrzések is alátámasztják, hogy az új Be hatályba lépése óta ezen a területen javulás mutatkozik, ami azzal is összefügg, hogy a rendőrségi fogdák korszerűsítésre kerültek, illetve egyes erre alkalmatlan létesítményeket bezártak. A kényszerintézkedések szükségességének és az arányosság követelményeinek a vizsgálata mind az elfogás módja, mind pedig a befogadási eljárás tekintetében felülvizsgálatra szorulna, de elismerem, hogy ezek a kérdések már nem tartoznak a jelölt kutatási tárgyhöz. Nem mellőzhető viszont az egészségügyi ellátás vizsgálata, amelynek a disszertáció megfelelő helyet biztosít.

Vóko György doktori értekezését gazdag és nagyon szemléletes statisztikai melléklettel egészítette ki.

A záró gondolatnak is beillik a disszertáció következő tétele:

„Az európai uniós joggyakorlat a szankció-végrehajtás ismérvei közül hangsúlyt helyez az „ésszerű hatékonyság kritériumára”. Az arányos, de ugyanakkor hatékony, sőt elrettentő szankció gyakori meghatározási forma az uniós bírósági gyakorlatban. Szem előtt kell tartani

az „asszimiláció kritériumát”, melynek értelmében az alkalmazandó szankciók skálájának összehasonlíthatónak kell lennie. A szigorúság kritériuma a szabadságvesztési tételek különféleségeit foglalja magában, hogy megfelelően hatékony, elrettentő legyen a törvényesség, a jogállamiság keretei között. Az integráció feltételezi a mind teljesebb konformitást az európai normákhoz és követelményekhez.” (Disszertáció 730. o.)

Összefoglalva megállapítható, hogy Vókó György doktori értekezése mindenben megfelel az MTA doktori cím elnyeréséhez meghatározott feltételeknek. A jelölt témaválasztása önmagában is új szemléletet tükröz, amikor kutatásainak középpontjába a bűnelkövetők – a bűnfelelősség alapján elszenvedett jogkorlátozásából következő – közjogi helyzetének vizsgálatát helyezte. Ez egyáltalán nem tekinthető a szakirodalomban eddig követett hagyományos útnak. Új tudományos eredménynek tartom azt is, hogy a rendkívül gazdag nemzetközi kitekintés által a szerző nem csupán a büntetés-végrehajtási jog önálló tételes büntetőjogi helyét erősítette meg a jogrendszerben, de egyúttal a nemzetközi büntetés-végrehajtási jog létjogosultságát is igazolta.

A büntető szankcióval sújtott bűnelkövető sajátos közjogi helyzetbe kerül, és ennek a jogviszonynak az elemzését a hazai tudományban első alkalommal Vókó György végezte el a dolgozatban olvasható teljességgel. Ez a feltáró elemzés segítheti a hazai büntetés-végrehajtási gyakorlat közelítését a demokratikus társadalmak értékrendjéhez és az uniós joghoz, de jó alapot teremt a majdan megalkotandó új büntetés-végrehajtási kódex kodifikációs munkálataihoz is.

A jelölt jelen munkában elért kutatási eredményei nem mellőzhetőek a büntetés-végrehajtási szervezet modernizálása során, amiként kívánatos, hogy a disszertáció főbb tételei megjelenjenek a jogi és a rendészeti felsőoktatásban.

Mindezekre figyelemmel az értekezés nyilvános vitára bocsátását kezdeményezem, továbbá azt is, hogy a Tisztelt Bíráló Bizottság – a nyilvános vita eredményére is tekintettel – tegyen javaslatot az MTA doktori cím adományozására Vókó György részére.

Budapest, 2011. szeptember 12.

Finszter Géza